

Θέματα Μαθησιακών Δυσκολιών & Δυσλεξίας

Επιμέλεια:

Γιάννης Παπαδάτος

Καθηγητής Ψυχοφυσιολογίας και Ψυχικής Υγιεινής

Αγγελική Μπαστέα

Ειδική Παιδαγωγός

Διερεύνηση της σχέσης μεταξύ μαθησιακών δυσκολιών και στρες*

Ο όρος «μαθησιακές δυσκολίες» αναφέρεται στη δυσκολία που παρουσιάζουν ορισμένοι μαθητές στην ανάγνωση, την ορθογραφία, τη λογική σκέψη, τα μαθηματικά, τον γραπτό λόγο και ιδιαίτερος τη μεταφορά της σκέψης σε γραπτό λόγο. Δύο μεγάλες κατηγορίες στη θεωρία και την έρευνα των μαθησιακών δυσκολιών είναι η γενικευμένη ελλειμματική ανάπτυξη, που χαρακτηρίζεται από μειωμένες ικανότητες ανάγνωσης και μειωμένο δείκτη νοημοσύνης, και η δυσλεξία, που χαρακτηρίζεται από μειωμένες αναγνωστικές ικανότητες, με δείκτη νοημοσύνης που κινείται στα μέσα φυσιολογικά πλαίσια. Ωστόσο, η έλλειψη ενός καθολικά αποδεκτού ορισμού για τις μαθησιακές δυσκολίες, αλλά και η αδυναμία πλήρους κατανόησης των αιτιών που τις προκαλούν έχουν δημιουργήσει μεγάλη σύγχυση, καθώς τα ευρήματα των επιστημονικών ερευνών είναι συχνά ελλιπή και αντιφατικά.

Αν και η σχέση μεταξύ μαθησιακών δυσκολιών και στρες έχει αποτελέσει αντικείμενο επισταμένης μελέτης κατά τα τελευταία χρόνια, δεν έχει όμως ακόμα διατυπωθεί μία πλήρης θεωρία, στην οποία η σχέση αίτιου-αιτιατού ανάμεσα στους δύο αυτούς παράγοντες να διατυπώνεται με πληρότητα και σαφήνεια. Σήμερα, οι περισσότεροι ερευνητές συμφωνούν ότι τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες αντιμετωπίζουν επίσης και συναισθηματικά προβλήματα, συμπεριλαμβανομένου του στρες, ενώ στη μελέτη της σχέσης αυτής, η δυσλεξία κατέχει εξέχουσα θέση. Ωστόσο, το μεγαλύτερο μέρος της μέχρι τώρα έρευνας για τις μαθησιακές δυσκολίες έχει αγνοήσει τα συναισθηματικά προβλήματα των παιδιών που αντιμετωπίζουν προβλήματα, ενώ έχει επικεντρωθεί κυρίως στις γνωστικές τους ικανότητες και αδυναμίες.

Το κεφάλαιο αυτό επιχειρεί μία ανασκόπηση των σημαντικότερων ερευνητικών ευρημάτων για τη σχέση των μαθησιακών δυσκολιών με το στρες ως παράγοντα ανάπτυξής τους, αλλά και ως παράγοντα που απορρέει από αυτές.

Το στρες ως αποτέλεσμα των μαθησιακών δυσκολιών

Πολλά παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες νιώθουν κατώτερα και ανεπαρκή μέσα στη σχολική τάξη, καθώς συχνά τιμωρούνται ή γελοιοποιούνται από γονείς, εκπαι-

* **Αλέξανδρος-Σταμάτιος Αντωνίου**, Λέκτορας του Π.Τ.Δ.Ε Αθηνών, M.Ed., M.Phil. - University of Manchester, School of Education Ph.D - University of Manchester Institute of Science & Technology (UMIST), School of Management

δευτικούς και συμμαθητές. Σταδιακά, τα παιδιά αυτά αναπτύσσουν αρνητικά συναισθήματα, φόβο και θυμό, αφού νιώθουν ότι δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν στις προσδοκίες των άλλων, ενώ παράλληλα δεν έχουν και την υποστήριξή τους, ώστε να μπορέσουν να βελτιωθούν.

Οι Gentile & McMillan συνοψίζουν μερικά σχολικά περιστατικά, χαρακτηριστικά των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες μέσα στη σχολική αίθουσα. Οι ερευνητές επισημαίνουν ότι, αν και οι μέθοδοι των εκπαιδευτικών δεν είναι απαραίτητα κακές, ίσως δημιουργούν μεγαλύτερες συναισθηματικές συγκρούσεις στα παιδιά με προβλήματα ανάγνωσης. Για παράδειγμα αναφέρονται παρακάτω τα ακόλουθα περιστατικά:

- Ο δάσκαλος ή η δασκάλα ζητάει από τα παιδιά να διαβάσουν δυνατά κάποιο κείμενο. Κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης, διακόπτει τα παιδιά για να διορθώσει την προφορά, την ταχύτητα και τη διακύμανση του τόνου της φωνής τους.
- Ο δάσκαλος ή η δασκάλα ζητάει από τα παιδιά να σηκωθούν όρθια και να διαβάσουν κάποιο δύσκολο κείμενο μπροστά στους συμμαθητές τους.
- Ο δάσκαλος ή η δασκάλα ζητάει από τα παιδιά να διαβάσουν κείμενα που είναι είτε πολύ μεγάλα είτε πολύ δύσκολα, ενώ αυτό δεν εξυπηρετεί κάποιον εκπαιδευτικό στόχο.
- Ο δάσκαλος ή η δασκάλα ζητάει από τα παιδιά να διαβάσουν δυνατά κάποια κείμενα που απευθύνονται προφανώς σε μικρότερες ηλικίες.
- Ο δάσκαλος ή η δασκάλα ζητάει από τα παιδιά να σταματήσουν την ανάγνωση γιατί έκαναν πολλά λάθη ή έχουν πολύ άγχος. Ταυτόχρονα, ζητάει από τους συμμαθητές τους να τους βοηθήσουν.
- Ο δάσκαλος ή η δασκάλα ζητάει από τα παιδιά να διαβάσουν δυνατά και αστειεύεται ή κοροϊδεύει τον τρόπο που διαβάζουν.
- Ο δάσκαλος ή η δασκάλα ζητάει από τα παιδιά να διαβάζουν κάθε μέρα δυνατά το ίδιο κείμενο μέσα στην τάξη και τους βάζει πολλές ασκήσεις ανάγνωσης για να ξεπεράσουν το πρόβλημά τους. Οι μαθητές πλήττουν με τις ασκήσεις αυτές και δεν αντιλαμβάνονται το νόημά τους, γεγονός που τους δημιουργεί άγχος και θυμό. Έχοντας να αντιμετωπίσουν καθημερινά τις αδυναμίες τους, όχι μόνο δεν τους βοηθάει να τις βελτιώσουν, αλλά επιπλέον επιβεβαιώνει την αρνητική αυτοαντίληψη των παιδιών για τις αδυναμίες τους.

Η ανάγνωση μπροστά στους συμμαθητές του μπορεί, λοιπόν, να προκαλέσει μεγάλο στρες στο παιδί που παρουσιάζει δυσκολίες, ενώ το στρες δυσκολεύει ακόμα περισσότερο την προσπάθεια ανάγνωσης. Όπως σημειώνουν οι Zatz & Chassin, το άγχος που προκαλείται από κοινωνικούς παράγοντες, μπορεί να μειώσει τις επιδεξιότητες και την επίδοση του μαθητή σε γνωστικά έργα. Επομένως, ο μαθητής πρέπει να

συμμετέχει στις σχολικές διαδικασίες χωρίς άγχος, ώστε να είναι αποτελεσματικός. Τα παιδιά όμως με μαθησιακές δυσκολίες είναι πολύ πιθανό να εμφανίζουν άγχος κατά την ανάγνωση και κατά την προσπάθεια επίτευξης άλλων γνωστικών έργων, γιατί αντιλαμβάνονται το έργο αυτό ως απειλητικό. Αν μάλιστα ο δάσκαλος ή οι συμμαθητές έχουν συχνά αποδοκιμάσει τις αδυναμίες τους στο παρελθόν, τα παιδιά αυτά θα εκδηλώσουν μεγαλύτερο άγχος κατά τη διάρκεια των διαδικασιών αυτών, γεγονός που θα μειώσει την προσπάθεια και την απόδοσή τους.

Πολλοί ερευνητές έχουν επιβεβαιώσει ότι τα παιδιά με σοβαρές μαθησιακές δυσκολίες έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση και αρνητική αυτοαντίληψη, γεγονός που έχει αρνητική επίδραση στις ήδη χαμηλές τους σχολικές επιδόσεις. Η αυτοεκτίμηση των παιδιών με μαθησιακές δυσκολίες είναι χαμηλότερη από των συμμαθητών τους, καθώς φαίνεται ότι αντιλαμβάνονται την αποτυχία τους ως σοβαρή έλλειψη ικανοτήτων. Επιπλέον, ακόμα και έρευνες σε ενήλικους πληθυσμούς έχουν βρει ότι τα άτομα με αναγνωστικές δυσκολίες αντιλαμβάνονται τις δυσκολίες τους ως προσωπική αποτυχία και ανεπάρκεια, με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζουν συχνά συναισθηματικές συγκρούσεις, που απορρέουν από την αρνητική αυτοαντίληψη.

Το στρες ως αιτία των μαθησιακών δυσκολιών

Παράλληλα με τις έρευνες για τα συναισθηματικά προβλήματα που απορρέουν από το στρες, πολλοί ερευνητές έχουν στο παρελθόν ανακαλύψει ότι το στρες αποτελεί επίσης πρωτογενή παράγοντα που ευθύνεται για την εμφάνιση μαθησιακών δυσκολιών. Όπως παρατηρεί ο A they, οι καλοί αναγνώστες «δεν έχουν άγχος και νευρωτικά συμπτώματα, ενώ οι αδύναμοι αναγνώστες εκδηλώνουν περισσότερες διαταραχές, ιδιαίτερα στο σχολείο».

Ο Gates βρήκε ότι το άγχος και ο φόβος των μαθητών συχνά εμπόδιζε τη διαδικασία της ανάγνωσης, ενώ όσο μεγαλύτερες ήταν οι συναισθηματικές διαταραχές των παιδιών τόσο μεγαλύτερο ήταν και το αναγνωστικό τους πρόβλημα. Επιπλέον, σε μία από τις πρώτες έρευνες για τις μαθησιακές δυσκολίες, ο Fabian αποκάλυψε ότι οι συναισθηματικές δυσκολίες επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό την επίδοση των παιδιών στη σχολική τάξη, και ιδιαίτερα στην ανάγνωση. Στην έρευνά του, ένα μεγάλο δείγμα μαθητών με οριακή νοημοσύνη υποβλήθηκε σε ιατρικές, αισθητηριακές, νευρολογικές και ψυχιατρικές εξετάσεις. Αν και δεν βρέθηκαν βιολογικές διαταραχές στο δείγμα, εντούτοις, βρέθηκε ότι τα παιδιά με έντονες μαθησιακές δυσκολίες παρουσίαζαν επίσης και έντονο άγχος.

Οι Sylvester & Kunst υποστήριξαν ότι τα παιδιά που αντιμετωπίζουν έντονο άγχος σε διάφορους τομείς της ζωής τους, μεταφέρουν το άγχος αυτό και στο σχολείο, με αποτέλεσμα να επηρεάζονται ιδιαίτερα οι μαθησιακές τους ικανότητες. Ενώ τα παιδιά αυτά αντιμετωπίζουν την εκπαιδευτική διαδικασία ως απειλητική,

όταν καταφέρουν να μειώσουν το άγχος τους παρουσιάζουν ταυτόχρονα και αυξημένο ενδιαφέρον για το σχολείο.

Τέλος, κάποια σχετικά πιο πρόσφατη έρευνα της Swain μελέτησε τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά ενός δείγματος παιδιών με σοβαρές αναγνωστικές δυσκολίες. Βρέθηκε ότι πάνω από το 90% παρουσίαζε επίσης και σοβαρά συμπτώματα άγχους, που εκφραζόταν είτε μέσω ψυχοσωματικών διαταραχών είτε με φοβίες και ανασφάλειες.

Ωστόσο, οι Paynter & Blanchard υποστήριξαν ότι δεν υπάρχουν αρκετές ενδείξεις που να συνιστούν ότι οι μαθησιακές δυσκολίες απορρέουν από συναισθηματικά προβλήματα. Επιπλέον, ο Robinson αναφέρει ότι τα δύο αυτά προβλήματα ίσως είναι αλληλένδετα και αλληλοκαλυπτόμενα:

«Είναι εμφανές ότι οι συναισθηματικές δυσκολίες ίσως προκαλούν αρχικά κάποιες δυσκολίες στην ανάγνωση και ότι οι δυσκολίες αυτές, με τη σειρά τους, προκαλούν τη ματαίωση, που εμποδίζει τη μάθηση και εντείνει ακόμα περισσότερο τη ματαίωση. Η αλληλεξάρτηση και η αύξηση της έντασης αποτελούν ένα φαύλο κύκλο, που οδηγεί σε έντονες συναισθηματικές διαταραχές και πλήρη αποτυχία προόδου στην ανάγνωση».

Συμπέρασμα

Η έρευνα μέχρι σήμερα καταδεικνύει μία ισχυρή σχέση ανάμεσα στο στρες και τις μαθησιακές δυσκολίες. Πολλοί ερευνητές έχουν υποστηρίξει ότι οι μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες παρουσιάζουν κάποιου είδους συναισθηματικές διαταραχές στη ζωή τους έξω από το σχολείο, μέσα στο σχολείο ή και στα δύο. Όταν οι μαθητές βιώνουν κάποια τραυματική εμπειρία κατά την ανάγνωση, το άγχος τους ίσως εμποδίζει σημαντικά την πρόθεση ή την ικανότητά τους να συγκεντρωθούν. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, η ανάγνωση ίσως προκαλεί υψηλά επίπεδα στρες, που εμποδίζουν τη διαδικασία μάθησης του παιδιού. Οι αντιδράσεις αυτές εκδηλώνονται με ένα μεγάλο εύρος συμπεριφορών, από την οργή και τον θυμό ως τον φόβο και την αποφυγή. Τέλος, κάποιες έρευνες έχουν δείξει ότι, ανοιχτά ή συγκαλυμμένα, οι γονείς, οι δάσκαλοι ή οι συμμαθητές συμβάλλουν στο να αποτελέσει η ανάγνωση μία απευλητική διαδικασία, που ενέχει μεγάλο στρες για τον μαθητή.

Ωστόσο, το θέμα της αιτιότητας ανάμεσα στις μαθησιακές δυσκολίες και το στρες παραμένει ακόμα άλυτο. Η διαμάχη ανάμεσα στους ερευνητές δεν έχει συμβάλει ιδιαίτερα στην ανακάλυψη πρακτικών και αποτελεσματικών τρόπων αντιμετώπισης. Εντούτοις, μία σαφής εξήγηση της σχέσης ανάμεσα στα δύο αυτά φαινόμενα που πολλοί μαθητές αντιμετωπίζουν, θα μπορούσε να προσφέρει σημαντικά στην έρευνα των μαθησιακών δυσκολιών, τόσο στην ανακάλυψη των αιτιών που τις προκαλούν όσο και στη διαδικασία επίλυσης των προβλημάτων των μαθητών.